

Ezt a bűnvádi eljárást azonban a közoktatási miniszternek keresztül állt szándékában – a Kari Tanács jóváhagyásával – megtenni.

A korabeli jogszabályok értelmében ugyan kérdéses Ajtai Kari Tanács által is jóváhagyott kérésének a jogi alapja, hiszen nem az egyetemi közhivatalnokokra vonatkozott a Csemegi Kódex azon szakasza, ami az igazságügy-miniszter mint főhatóság engedélyéhez kötötte a bűnvádi eljárás megindításának lehetőségét, mégis Ajtai ügye nagyon jól rámutat arra, hogy a 19. század második felében már nagyon erősen benne gyökerezett a magyar egyetemi létben a kultuszminiszter – egyébként sehol nem definiált – ún. főfelügyeleti joga. Ez a jogosítvány a 20. században magától értetődő módon illeti majd meg pl. Klebelsberg Kunót, tartalma, fogalma, mélysége, terjedelme azonban nem körülhatárolt. Jelentett mindent, ami egy egyetemen történhet: jegyzőkönyvek jóváhagyásának, áttekintésének jogát, munkáltatói jogokat, szervezeti egységek létrehozása feletti kvázi vétójogot, tanulmányi ügyekben intézkedés jogát stb. A 19. szá-

dad második felének egyetemi gyakorlatában nincs annál természetesebb, mint a probléma felmerülése esetén azonnal a főhatóság véleményét vagy adott esetben jóváhagyását kérni.

A főhatóság erejét pedig nagyon jól szemlélteti a főfelügyeleti jog részét képező, az egyetemen alkalmazottakkal kapcsolatos jogok gyakorlása. A kinevezés joga szinte minden esetben az egyetemen kívüli hatósághoz, a kultuszminiszterhez kapcsolódott: a kultuszminiszter adományozta a nyilvános rendkívüli tanári és a magántanári címet, hozzá tartoztak az előadói, a helyettes előadói munkakörbe történő kinevezések, sőt a kultuszminiszterre volt szükség a tanszéki adminisztratív személyzet kinevezéséhez is.

Bár elmondható, hogy a munkáltatói jogok ilyen mértékű koncentrálásának háttérindoka nyilván fiskális szempontokban keresendő (a státuszokhoz, címekhez kapcsolódó finanszírozás a kincstárhoz kapcsolódott), ez azonban nem változtat az egyetemi alkalmazás önálló közhivatalnoki minőségén a 19. század második felében.

Dr. Orsós Ferenc professzor ellen a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem 1946-ban háborús bűnösség vádjával indított pert. Orsós professzor még 1944-ben elhagyta Magyarországot, Németországban telepedett le, s a mainzi egyetem tanára lett, ugyanott hunyt el 1962-ben.

Orsós Ferenc (1879–1962)

DISPUTA

Vincze János

Váratlan jogi fordulat az Orsós-perben – 66 év után

Katyn – 1943: mindazok, akik visszaemlékeznek a II. világháború borzalmaira, ez a szó-szám kapcsolat számukra egy tömeggyilkosságot jelöl. E tömeggyilkosságot vizsgáló nemzetközi bizottságnak volt tagja Dr. Orsós Ferenc törvényszéki orvos, és elsősorban az ő véleménye alapján állapították meg azt, hogy a katyni tömegsírokban található sok ezer lengyel tiszt meggyilkolása nem Németország, hanem a Szovjetunió bűne. Erre a megállapításra a kiásott holttestek szakmai vizsgálata alapján jutottak. Természetesen a szovjet vezetés tagadta a nemzetközi orvostudomány megállapításait, és a német katonai vezetést hibáztatták a tömeggyilkosságért. Az amerikai és brit politikusok 1945 után mégis elfogadták a szovjetek által betervezett hivatalos verziót, amely szerint a Barbarossa-hadművelet során a németek követték el a katyni tömegmészárlást. Persze az Amerikai Egyesült Államok, Anglia, Franciaország „falazták” Nürnbergben Sztálinnak, noha tökéletesen tisztában voltak a valós felelősök, illetve gyilkosok kilétével.¹

Egészen 1990-ig Magyarországon sem a történészek, sem a jogászok nem tisztázták a Katyńban történt eseményeket. Gorbacsov szovjet pártfőtitkár 1990 áprilisában elismerte, hogy a *katyíni vérengzés* néven ismert tömeggyilkosságot a SZK(b)P Központi Bizottságának Politikai Bizottsága 1940. március 5-én hozott döntését végrehajtva követték el a Belügyi Népbiztosság (NKVD) egységei a Szovjetunió területén lévő hadifogolytáborokban raboskodó lengyel tisztek és főtisztek ellen. Az áldozatok számát a különböző becslések 28 000 főre teszik.² Legnagyobb sajnálatunkra hazánkban az eltelt több mint két évtizedben sem történt semmilyen jogi lépés ebben a problémakörben.

A *Magyar Orvostörténeti Lexikonban*³ a következők olvashatók Orsós Ferencről:

„Orsós Ferenc (1879–1962) patológus, egy. tanár [...]. 1943-ban részt vett annak a nemzetközi orvosi bizottságnak a munkájában, amely a Nemzetközi Vöröskereszt védnöksége alatt feltárta a szovjet NKVD által 1940 májusában kivégzett 8 ezer lengyel tiszt katyíni tömegsírját. Elsősorban Orsós Ferenc véleményére alapozva állapították meg a kivégzések időpontját, módját stb. *Ezért mintegy »hamis szakértői véleményért« 1946-ban a magyar népbíróság háborús főbűnösnek nyilvánította és mivel az amerikai zónából nem adták ki, távollétében minden tisztségétől megfosztották*” (V. J. kiemelése).

Jelen cikk szerzője két évvel ezelőtt a Legfőbb Ügyészséghez fordult dr. Orsós Ferenc jogi rehabilitációja ügyében. A Legfőbb Ügyészségnek legelőször tisztáznia kellett a Pázmány Péter Tudományegyetem által a Budapesti Népbíróságnál indított per vádpontjait.⁴ Íme a vádpontok:

– „hamis törvényszéki vélemények sorozatát adta”,

– „a Katyń-i tömegsírok feltárásánál hamis szakvéleményt adott”,

– „maga is az SS tagjává vált”.

Ezeket a megállapításokat az eljárás nyomozati és ügyészi szakasza nem támasztotta alá.

Mi történt a Budapesti Népbíróságnál indított perben?

„A Budapesti Népbíróság 1946. július 27. napján elfogató parancsot bocsátott ki, majd hosszabb időt követően 1949. március 7. napjára Orsós Ferenc távollétében tárgyalást tűzött ki. A kitűzött tárgyalásról jegyzőkönyv nem maradt fenn, ezt követően döntött a Budapesti Népbíróság arról, hogy a kiadatás kérése szükséges. A népbíróság előterjesztésére az Igazságügyi Minisztérium 1949. november 7. napján, 88.206/1949.IM.VII. szám alatt úgy foglalt állást, hogy a kiadatási kérelem előterjesztése nem célravezető.”

Ténylegesen a pert nem zárták le, a kiadatási eljárást Orsós Ferenc ellen nem indították meg. Ha a perben ítélet nem született, akkor Orsós Ferenc nem tekinthető háborús bűnösnek, mint ahogyan az szerepel minden hazai lexikonban és könyvben.

Íme, a Legfőbb Ügyészség állásfoglalásának indoklása:

Orsós professzor a katyíni holttesteket vizsgálja

„A nyomozólevéllel kapcsolatban azonban megállapítható, hogy az abban felsorolt bűncselekmények közül az Nbr. 13. § 7. pontjában írt (a Katyń-i tömegsírok feltárásakor adott szakvéleménye a népek háború utáni békéjének vagy együttműködésének megnehezítésére vagy megbontására, avagy nemzetközi viszály előidézésére alkalmas volt) háborús bűntett gyanúja semmiképpen nem állapítható meg dr. Orsós terhére, még a gyanú szintjén sem. A katyíni mészárlás ügyében adott szakvéleményével a népek háború utáni együttműködését nem zavarta meg. Ebben a kérdésben a történelem az igazságügyi orvos-szakértőt igazolta.

Ugyancsak nem állapítható meg az Nbr. 13. § 3. pontjában írt (mert Németországba menekülésével és a Törvényszéki Orvostani Intézet Németországba történő kitelepítésével nem vezető jellegű cselekményével a nyilas mozgalomnak segítséget nyújtott a hatalom megtartásához) háborús bűntett

gyanúja sem, mert Németországba menekülése és a Törvényszéki Orvostani Intézet oda történő kitelepítése a nyilas hatalom megszerzéséhez vagy megtartásához segítségnyújtásként nem értékelhető...”

A következő mondattal zárhatjuk le a Legfőbb Ügyészségi vizsgálatot:

„Az Ön legfőbb ügyész úrhoz intézett kérése – a jogi rehabilitáció megindítása – nem teljesíthető, elítélés hiányában rendkívüli perorvoslati eljárás tárgyában ügyészi intézkedés nem tehető.”

A Legfőbb Ügyészség indoklása alapján Orsós Ferencet a Nürnbergi Bíróság (Nbr.) által sem lehetett volna elítélni, de nem is indítottak ellene eljárást.⁵

Tehát Orsós Ferencet sem magyar, sem nemzetközi bíróság semmilyen perben el nem marasztalta, ezért nem tekinthető háborús főbűnösnek, mint ahogy a lexikonok állítják. Mindezekről részletesen beszámoltam az általam publikált kötetben.

A Fővárosi Törvényszék 2012 novemberében – 66 év (!) után – megszüntette a Pázmány Péter Tudományegyetem által 1946-ban indított pert.⁶ A végzés megfellebbezésére 8 napot adott a bíróság. A Legfőbb Ügyészség 2012 decemberében arról értesített,⁷ hogy nem fellebbezi meg a Fővárosi Törvényszék 2012. novemberi döntését, így a végzés jogerőre emelkedett.

Következtetés: Dr. Orsós Ferenc orvosprofesszor nem háborús bűnös és semmilyen hatályos jogi eljárás nincs folyamatban ellene.

Véleményem szerint ez az ügy egy rendkívül kivételes jelentőségű jogi esemény, ugyanakkor e kiváló szakember erkölcsi rehabilitációja még várat magára, mivel sajnálatos módon a közvéleményben teljesen másképp rögzült – a közel hét évtized alatt – Orsós Ferenc tevékenysége a katyíni tömeggyilkosság feltárásában.

Jegyzetek

- ¹ Jerzewski, Leopold: *Katyń, 1940* (Babits Kiadó, Szekszárd, 1990)
- ² Sutarski, Konrad: *Az én Katyńom. Mój Katyń* (magyar és lengyel nyelven) (Püski Kiadó, Budapest, 2010)
- ³ *Magyar Orvostörténeti Lexikon*. Szerkesztette Kapronczay Károly (Mundus Kiadó, Budapest, 2004)
- ⁴ Vincze János: *Dr. Orsós Ferenc professzor igazsága*. Társ szerző Vincze-Tiszay Gabriella (NDP Kiadó, Budapest, 2012)
- ⁵ Legfőbb Ügyészség, Végzés, 2012. szeptember
- ⁶ Fővárosi Törvényszék, Ítélet, 2012. november
- ⁷ Legfőbb Ügyészség, Végzés, 2012. december

Jakab Éva *Borvétel és kockázat* című tanulmányának szűkebb értelemben vett célja a veszélyviselés (*periculum*¹) és a kockázatelosztás szabályainak vizsgálata az *Imperium Romanum* területén kötött adásvételi szerződések, azon belül is a borvételek körében. A szerző azonban a jogintézmények vizsgálatán keresztül jóval tágabb értelemben meghatározható kérdésekre keresi a választ: milyen a jogi normák és a privát autonómia (szerződési szabadság) egymásra gyakorolt hatása az ókori gazdasági jogéletben? A *cauteláris praxis* által kidolgozott formulák, szokások milyen befolyással bírtak a római jog fejlődésére, illetve ismerték-e, használták-e a mindennapok szerződési gyakorlatában a római jog „diszpozitív normáit”? A *law in books* és a *law in action* kölcsönhatásának az antik jogéletben végzett vizsgálata aktualitással is bírhat, hiszen ha ezek a szerződési gyakorlatban kialakult szokások idővel az ilyen típusú szerződések természetes alkatrészei lettek (*naturalia negotii*), akkor a *lex contractus* szabályai által a jusztinianuszi jog közepkorban történt újrafelfedezését követően a *ius commune* részévé válva a mai európai jogélet részét is képezhetik.

A mű nem a jogintézményeket tematikusan feldolgozó, szigorúan dogmatikai szempontok szerint rendszerező római jogtörténeti elemzés, hanem alapkutató, amelyben a szerző konjunktív forráshasználatra törekszik. Részleteiben elemzi az Egyiptom provincia területén papiruszokon dokumentált borvételi gyakorlat (a római jogi kutatásokban eddig nem vagy nem kellő mértékben vizsgált) iratait (szerződéseket, mellékegyezményeket, egyéb okiratokat, leveleket), majd megállapításait a gaiusi *Institutiók*, a *Digesta* által megőrzött jogtudósi irodalom és a *Codex Iustinianus* újraolvasott szövegeivel összefüggésben vizsgálja. A szerző a klasszikus jogi szövegmagyarázat módszerein kívül felhasználja a korabeli irodalmi források jogi relevanciával bíró részeit, és figyelembe veszi az ókortörténet, ókori gazda-

KÖNYVEKRŐL

Borkultúra és jog az antik Rómában

Jakab Éva monográfiája

Jakab Éva: *Borvétel és kockázat. Jogtudomány és jogélet a Római Birodalomban*
Akadémiai Kiadó, Budapest, 2011, 246 p.
ISBN 978 963 0590 594

ságtörténet, valamint a filológia eredményeit és irodalmát is, így az adott korszak gazdasági, társadalmi, jogi és kulturális viszonyainak kontextusában interpretálja a *praxist* és ezen keresztül a jogtudósi irodalmat is.

A források együttes használata során a szerző meggyőzően védi (epigráfiai és proszopográfiai kutatások eredményeivel is alátámasztva) kutatásainak egyik fő kiindulópontját, miszerint az ókori *Mediterraneum* világa a vizsgált időszakban (Kr. u.1–4. sz.) a népek erős mobilitásának eredményeként gazdasági egységet képezett, amely az egymástól távol lévő provinciákban hasonló jogi megoldásokat eredményezett. A különböző forrásrétegek összekapcsolásával interdiszciplináris eredményekről is beszámol. Az irodalmi forrásokban (Cato, Plinius, Varro) megemlített, latin nyelvű dokumentumok híján eddig nem igazolható gazdasági események, eljárások (pl. könyvelés, számadási listák, „pénztárkönyvek”)

nyomai az egyiptomi papiruszokban is megtalálhatók, s az irodalmi forrásokban talált, a római jogi kutatás által eddig nem vizsgált tények a papiruszok tükrében

